

SÄKERHETSTEKNIKCENTRALEN

KONSUMENTEN OCH MÄTNING INOM HANDELN

MÄTINSTRUMENT

Mätningar inom handeln är en del av konsumentens vardag. Vi köper frukt som vi själva väger upp och charkvaror vid köttdisken, tankar bensin, köper en bit trädgårdsslang eller beställer drycker på restaurangen utan att desto mer fundera på om vi faktiskt får rätt mängd av varan. För att fastställa rätt mängd – och rätt pris – används mätinstrument, vars tillförlitlighet säkerställs genom lagstiftning. Mätinstrument som används vid prissättning av en vara skall justeras, dvs. kontrolleras (krönas), för att säkerställa att instrumenten visar rätt, att konsumenten får just så mycket av varan som han betalar för och att handelsmannen får rätt ersättning för den vara han säljer. Vid justeringen (kröningen) kontrolleras att mätinstrumentet lämpar sig för handel och fungerar tillräckligt tillförlitligt. Endast godkända och justerade mätinstrument får användas vid handel.

Kontrollen av mätinstrument har till syfte att för sin del säkerställa en pålitlig och hederlig handel. Konsumenterna måste kunna lita på att de får avtalad mängd av den vara de köper. Det ligger i handelsmännens intresse att reglerna för handel är lika för alla och att konkurrensen inte snedvrids på grund av felaktiga mätvärden.

Mätinstrument inom handeln och användningen av dem övervakas i Finland av Säkerhetsteknikcentralen och länsstyrelserna.

ANVÄNDNINGEN AV MÄTINSTRUMENT

Mätning i butiken

I handelsrörelser såsom livsmedelsbutiker, kiosker, järn- och tygaffärer samt vid direktförsäljning skall justerade mätinstrument alltid användas då varans pris vid handeln bestäms enligt vikt, volym eller längd.

Butikerna har självbetjäningstvågar t.ex. på frukt- och grönsaksavdelningen, vid servicediskar och i de bakre rummen. Vågarna skall placeras direkt på ett vibrationsfritt underlag och betjäningstvågarna så att kunden ser vägningsresultatet. Av t.ex. hygieniska skäl kan man väga en liten bit papper eller annat förpackningsmaterial tillsammans med varan, men förpackningens vikt måste subtraheras från vägningsresultatet. Detta går att göra automatiskt genom att tarera vågen.

Vågarna skall vara typbesiktade och justerade. De skall omjusteras vart tredje år.

Moderna vågars funktion påverkas av jordens dragningskraft. Tyngdaccelerationen varierar på olika delar av jordklotet. Därför skall en våg justeras på användningsplatsen och får inte fritt flyttas särskilt långa sträckor. Vågen kan vara försedd med en etikett som anger användningsplatsen och hur långt vågen kan flyttas i nord-sydlig riktning.

Längdmått används till exempel i tygaffärer, järnaffärer och bl.a. båtillbehörsaffärer som säljer produkter i metervera såsom tyger, mattor, kabel eller rep. För måttband och fasta längdmått, dvs. mätstockar, räcker det med en enda justering, bara justeringsstämpeln är tydlig och redskapet är oskadat. Kabelmått, mattmått, tapetmått och andra längdmått skall justeras vart tredje år.

Torghandel

Torghandel och därmed jämförbar handel, till exempel försäljning vid vägkanten, skiljer sig litet från vanlig handel. Vid torghandel kan fasta varor mätas med besman eller fasta volymmått, t.ex. cylinderformade bärmått eller potatiskappar. Dessa traditionella mätredskap inom torghandeln är inte lika tillförlitliga som vågar, men får användas eftersom torgförsäljning är småskalig och kortvarig.

Besman skall justeras vart tredje år. För fasta volymmått vars volym är högst 5 liter, såsom kappar och måttkärl av metall, räcker det med en enda justering, bara justeringsstämpeln är tydlig och redskapet är oskadat.

Mätning på servicestationer och bilverkstäder

Det mest välbekanta mätinstrumentet på en servicestation är bränslemätaren som mäter hur mycket bränsle vi köper. För att säkerställa att bränslemätningen är tillförlitlig skall bränslemätare justeras vartannat år. Det förekommer också att smörjoljor och andra bilmekalier säljs enligt uppmätt volym. Om oljan vid oljebyte faktureras enligt mängd, skall oljemängden mätas med ett justerat mätinstrument. Dyliga mätinstrument för vätska skall justeras vart tredje år. För fasta volymmått vars volym är högst 5 liter räcker det med en enda justering, bara justeringsstämpeln är tydlig och redskapet är oskadat.

Utskänkingsmått för alkohol

Alkoholdrycker skall alltid mätas upp före serveringen. Vid utskänkingen skall justerade mätinstrument användas. De välbekanta cylinderformade måttbägarna för vin och sprit är måttkärl som bara behöver justeras en gång. De s.k. spritpistoler, vindosörer och flaskmynningsmätare som har portionsstorlekar för utskänking skall justeras vart tredje år. Ett bra alternativ till öl- och cidertosörer som kräver justering är att servera dryckerna ur godkända standardglas, dvs. glas med måttstreck. I så fall skall glaset fyllas med dryck åtminstone upp till strecket, eftersom själva glaset är ett godkänt mått.

Färdigt förpackade varor

I färdigförpackningar har varorna på förhand förpackats i en förpackning av en viss storlek och innehålls mängd anges på förpackningen. Det går inte att ändra på innehålls mängd utan att öppna förpackningen. Exempel på färdigförpackningar är mjölkburkar, kosmetikaburkar, ölfaskor, färdigt vägda ostbitar eller gödselsäckar. Vid tillverkningen av färdigförpackningar måste man alltid använda justerade mätinstrument för att säkerställa att det faktiska innehållet motsvarar den mängd som anges på förpackningen.

Vissa färdigförpackningar är märkta med ett litet e. Märket **e** bredvid uppgiften om innehålls mängd anger att innehålls mängd i färdigförpackningarna uppfyller de krav som ställs i EU-direktivet och att tillverkningen av förpackningar övervakas i enlighet med direktivet.

Mätning av vatten och fjärrvärme

Mätinstrument för vatten- och fjärrvärmeförbrukningen i fastigheter omfattas även de av justeringslagen. Nya vatten- och värmeenergimätare som installeras skall vara typgodkända. Efter 30.6.2004 skall alla vatten- och värmeenergimätare som används vara typgodkända. Justering krävs inte ännu, även om det rekommenderas att man använder mätare som genomgått första justering. Instrument som mäter förbrukningen i enskilda lägenheter omfattas inte av justeringslagen.

cm
m cl kg dl m³ cl
nm dl kWh mm cm

KRAV PÅ MÄTINSTRUMENT SAMT MÄRKNING AV DEM

Mätinstrument som används inom allmän handel för bestämmande av ekonomisk fördel skall justeras.

Mätinstrumentets ägare, innehavare eller användare ansvarar för att instrumentet är justerat på behörigt sätt.

Mätinstrument justeras av besiktningsorgan som godkänts av TUKES.

Huvudregeln är att mätinstrument som används inom handeln skall genomgå typbesiktning och första justering före ibruktagningen. Efter ibruktagningen görs periodisk justering, vanligen vart tredje år. Dessutom skall förnyad justering alltid göras då det finns skäl att betvivla mätinstrumentets tillförlitlighet.

Vid typbesiktningen säkerställer man att mätinstrumentet till sin noggrannhet och funktionssäkerhet lämpar sig för det avsedda ändamålet och att de mättekniska egenskaperna inte väsentligt förändras mellan justeringarna. Instrumenttyper som godkänts vid typbesiktningen beviljas typgodkännande och förses med ett märke som bevis på detta.

Vid den första justeringen kontrollerar man att mätinstrumentet motsvarar den godkända typen och att det fungerar tillförlitligt.

Justerade mätinstrument känns igen på justeringsstämpeln. Stämpeln kan vara en etikett enligt figur 1, men stämpeln kan också präglas, etsas eller brännas in på mätinstrumentet.

Eftersom det många gånger är svårt för konsumenten att få syn på den egentliga justeringsstämpeln, har mätinstrumentet utöver den egentliga justeringsstämpeln ofta också en etikett t.ex. enligt figur 2 som visar när mätinstrumentet skall justeras nästa gång.

Ett försäljningsställe får inte ha ett ojusterat mätinstrument om det inte är uppenbart att instrumentet inte används för prissättning. Härvid skall instrumentet förses med en varningsetikett enligt figur 3.

På nya vågar motsvaras den första justeringen av en kombination enligt figur 4, som består av ett CE-märke med årtalet, det anmälda besiktningsorganets nummer och bokstaven M på grön botten. Justeringen av en våg är i kraft för tre år räknat från årtalet i CE-märket. Efter detta bör vågen omjusteras med regelbundna intervaller.

Vissa mätinstrument såsom längdmått, vikter, elenergimätare, gasmätare och flödesmätare kan också vara försedda med ett EEG-justeringsmärke enligt figur 5.

Fig. 1. Den finländska justeringsstämpeln och förseglingsetiketten.

Fig. 2. Etikett som visar tidpunkten för nästa periodiska justering.

Fig. 3. Varningsetikett som visar att instrumentet är ojusterat.

Fig. 4. Märkning som visar att vågen stämmer överens med kraven.

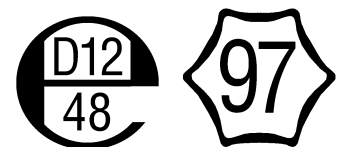

Fig. 6. Märket för EEG-justerings.

ANVÄNDNINGEN AV MÄTINSTRUMENT ÖVERVAKAS

Mätinstrumenten inom handeln och användningen av dem övervakas av Säkerhetsteknikcentralen och länsstyrelserna. Om ett mätinstrument inte överensstämmer med kraven, kan myndigheten begränsa eller helt förbjuda användningen av det. Om förbudet och begränsningarna inte följs, kan myndigheten förelägga vite. Användning av ett olagligt mätinstrument kan ge böter.

INTERNATIONELLT SAMARBETE

TUKES deltar aktivt i det internationella samarbetet inom legal metrologi. De europeiska myndigheternas samarbetsorganisation WELMEC (European Cooperation in Legal Metrology) har som mål att samordna de europeiska förfarandena och lagstiftningen inom branschen.

OIML (Organisation Internationale de Métrologie Légale) är en internationell samarbetsorganisation för legal metrologi. Organisationen har som mål att samordna praxis inom branschen i hela världen. OIML utarbetar bl.a. rekommendationer för vilka krav som ska ställas på olika mätinstrument och hur de skall verifieras. Medlemsländerna har förbundit sig att följa OIML:s rekommendationer.

www.welmec.org
www.OIML.org

TUKES
SÄKERHETSTEKNIKCENTRALEN

PB 123 (Lönnrotsgatan 37), 00181 HELSINGFORS
Telefon: (09) 616 71
Fax: (09) 616 7590
www.tukes.fi